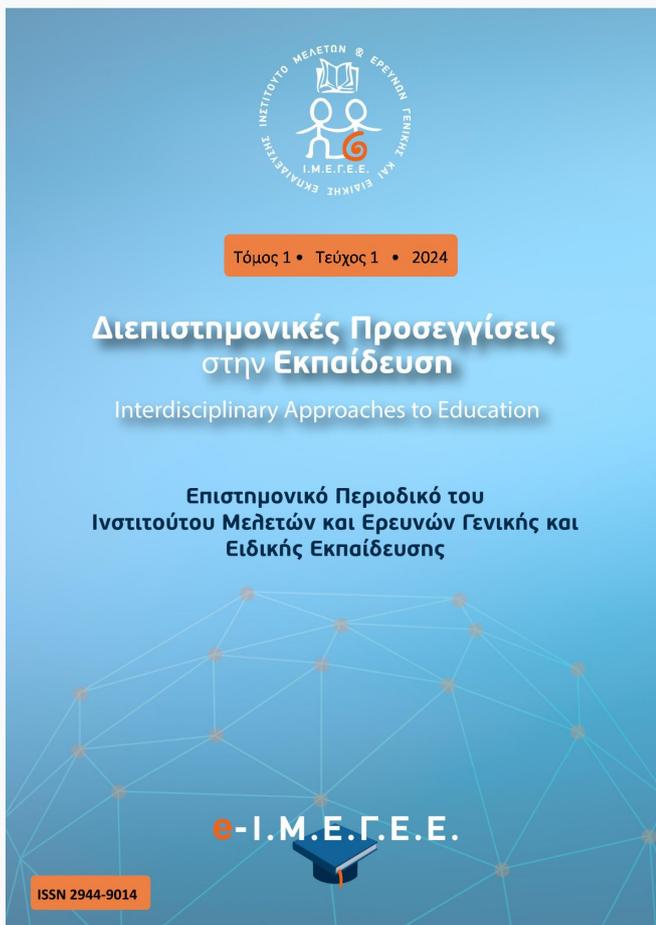

Interdisciplinary Approaches to Education

Vol 1, No 1 (2024)

Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις στην Εκπαίδευση

«Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση παιδιών με διαταραχή αυτιστικού φάσματος: Ανασκόπηση πρακτικών και προσεγγίσεων»

Myrto Patagia Bakaraki, Αλμπάνα Λιούμη

doi: [10.12681/...39074](https://doi.org/10.12681/...39074)

To cite this article:

Patagia Bakaraki, M., & Λιούμη Α. (2024). «Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση παιδιών με διαταραχή αυτιστικού φάσματος: Ανασκόπηση πρακτικών και προσεγγίσεων». *Interdisciplinary Approaches to Education*, 1(1). <https://doi.org/10.12681/39074>

«Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση παιδιών με διαταραχή αυτιστικού φάσματος:
Ανασκόπηση πρακτικών και προσεγγίσεων»

**"Sexual Education for Children with Autism Spectrum Disorder: A Review of
Practices and Approaches."**

Αλμπάνα Λιούμη, εργοθεραπεύτρια MSc Education, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
ablumi@hotmail.com

Μυρτώ Πατάγια Μπακαράκη, καθηγήτρια εργοθεραπείας, Πανεπιστήμιο Δυτικής
Αττικής
mbakaraki@uniwa.gr

Περίληψη:

Η παρούσα μελέτη διερευνά τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), εστιάζοντας στις αποτελεσματικές πρακτικές και προσεγγίσεις που εφαρμόζονται. Σκοπός της έρευνας είναι να αξιολογήσει την αναγκαιότητα και την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων στον τομέα της σεξουαλικής εκπαίδευσης, καθώς και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γονείς και οι εκπαιδευτικοί στην εφαρμογή τους. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει ποιοτική ανάλυση δεδομένων που συλλέχθηκαν μέσω συνεντεύξεων με γονείς, εκπαιδευτικούς και ειδικούς, καθώς και ανασκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας. Τα ευρήματα καταδεικνύουν ότι η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι κρίσιμη για την ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών με ΔΑΦ. Ωστόσο, αναδεικνύονται κενά στην εκπαίδευση των εκπαιδευτών και στην υποστήριξη των γονέων, γεγονός που επηρεάζει την ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Συμπερασματικά, η μελέτη υπογραμμίζει την ανάγκη για συστηματική εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση σχετικά με τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση παιδιών με ΔΑΦ, προκειμένου να ενισχυθεί η ποιότητα των παρεμβάσεων και η συνολική ευημερία τους.

Abstract

This study investigates the sexual education of children with Autism Spectrum Disorder (ASD), focusing on effective practices and approaches being implemented. The aim of the research is to assess the necessity and effectiveness of interventions in the field of sexual education, as well as the challenges faced by parents and educators in their implementation. The methodology includes qualitative analysis of data collected through interviews with parents, educators, and specialists, as well as a review of the existing literature. The findings demonstrate that sexual education is critical for the holistic development of children with ASD. However, gaps in the training of educators and support for parents are highlighted, which affect the quality of the education provided. In conclusion, the study emphasizes the need for systematic training and awareness

regarding the sexual education of children with ASD in order to enhance the quality of interventions and their overall well-being.

Λέξεις-κλειδιά:

σεξουαλική διαπαιδαγώγηση, Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος, εκπαίδευση, παρεμβάσεις, εκπαιδευτικοί

Keywords:

sexual education, Autism Spectrum Disorder, education, interventions, educators

Εισαγωγή

Η σεξουαλικότητα είναι ένα πολύπλοκο και πολυδιάστατο φαινόμενο που επηρεάζει κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής, περιλαμβάνοντας στοιχεία όπως το φύλο, την κοινωνική ταυτότητα, τον έρωτα, τους ρόλους και την αναπαραγωγή (Bolin & Whelehan, 2008; Greenberg, Bruess, & Oswalt, 2016; Shakespeare & Watson, 2001). Τα παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ) ακολουθούν παρόμοιο ρυθμό ανάπτυξης με τους συνομηλίκους τους, ωστόσο, τα ελλείμματα στην επικοινωνία μπορεί να οδηγήσουν σε προβληματικές συμπεριφορές. Η έγκαιρη και κατάλληλη εκπαίδευση είναι κρίσιμη για τη διαμόρφωση θετικών στάσεων και τη βελτίωση της ποιότητας της σεξουαλικής τους ζωής (Dewinter et al., 2016).

Επιπλέον, τα άτομα με ΔΑΦ συχνά αντιμετωπίζουν επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές και δυσκολίες στην αισθητηριακή επεξεργασία (American Psychiatric Association, 2013). Αυτά τα χαρακτηριστικά, όπως η ευαισθησία στους ήχους και η προσκόλληση σε ρουτίνες, μπορεί να επηρεάσουν την ικανότητά τους να κατανοούν και να συμμετέχουν σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις που σχετίζονται με τη σεξουαλικότητα (Ausderau et al., 2014; Rogers & Ozonoff, 2005).

Σκοπός της έρευνας

Ο σκοπός αυτής της βιβλιογραφικής ανασκόπησης είναι η αναζήτηση πρακτικών και προσεγγίσεων που ακολουθούνται στο θέμα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης των παιδιών και εφήβων με διαταραχή αυτιστικού φάσματος (ΔΑΦ). Θα εξεταστούν τα μέσα που χρησιμοποιούνται, καθώς και η αποτελεσματικότητά τους. Επιπλέον, θα αναλυθούν οι προκλήσεις και οι ανάγκες που ενδέχεται να προκύψουν κατά την εφαρμογή αυτών των προσεγγίσεων, με σκοπό να προταθούν στρατηγικές που θα βελτιώσουν τη διαδικασία της σεξουαλικής εκπαίδευσης για αυτήν την ομάδα πληθυσμού.

Μεθοδολογία

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (Δ.Α.Φ.) είναι ένα αντικείμενο μελέτης που αφορά πολλές ειδικότητες και επαγγελματίες, όπως εκπαιδευτικούς, ειδικούς υγείας και ψυχικής υγείας, καθώς και τα ίδια τα παιδιά και

τους γονείς τους. Για το λόγο αυτό, κρίθηκε σκόπιμο να διεξαχθεί μία αφηγηματική βιβλιογραφική ανασκόπηση, η οποία επιτρέπει στον ερευνητή να παρατηρεί το φαινόμενο από ένα ευρύτερο οπτικό πεδίο. Μέσα από την οργάνωση και ανάλυση των στοιχείων που συλλέγονται με μη συστηματικό τρόπο, εντοπίζονται τα κενά στη βιβλιογραφία (Ferrari, 2015; Snyder, 2019).

Το κύριο ερευνητικό ερώτημα είναι: «Υπάρχει στη διεθνή ή στην ελληνική βιβλιογραφία κάποια επιστημονικά τεκμηριωμένη παρέμβαση ή πρακτική (evidence-based practice) που να αφορά στη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών και εφήβων με ΔΑΦ στο σχολικό περιβάλλον;»

Για την αναζήτηση της βιβλιογραφίας χρησιμοποιήθηκαν οι εξής λέξεις-κλειδιά: “σεξουαλικότητα”, “αυτισμός”, “διαταραχή αυτιστικού φάσματος”, “σεξουαλική διαπαιδαγώγηση και αυτισμός”, “εκπαιδευτικά προγράμματα σεξουαλικής αγωγής”, “εκπαίδευση” και “εκπαιδευτές”. Τα αποτελέσματα αποθηκεύτηκαν στο ειδικό εργαλείο διαχείρισης βιβλιογραφικών αναφορών. Η μέθοδος που επιλέχθηκε για την παρούσα έρευνα είναι η αφηγηματική ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Συλλέχθηκαν αγγλόφωνα και ελληνικά ερευνητικά άρθρα που δημοσιεύονται σε επιστημονικά περιοδικά μέσω των ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων PubMed, Google Scholar, Springer Link, Elsevier και SAGE.

Πρώτο κριτήριο αποτέλεσε η χρονολογία δημοσίευσης του επιστημονικού άρθρου που ορίστηκε από το 2010-2021. Ο λόγος για τον οποίο η ανασκόπηση είχε αυτά τα συγκεκριμένα κριτήρια ήταν ότι είχε ως αφετηρία τις τελευταίες εξελίξεις που αφορούν την σεξουαλική εκπαίδευση, όπως αυτές καταγράφονται στις κατευθυντήριες γραμμές της UNESCO “Technical Guidance on Sexuality Education”, προκειμένου να διαπιστωθεί η πρόοδος που έχει σημειωθεί στη σεξουαλική αγωγή και εκπαίδευση των μαθητών με ΔΑΦ. Ως προς το δείγμα, η βιβλιογραφία που συγκεντρώθηκε έπρεπε να αφορά σε παιδιά από 0 - 18 ετών καθώς εξυπηρετεί τον σκοπό της έρευνας.

Επίσης, επιλέχθηκαν μόνο τα αποτελέσματα που ήταν στην ελληνική ή αγγλική γλώσσα και μόνο τα άρθρα ανοιχτής πρόσβασης ή που παρείχαν το πλήρες κείμενο. Με αυτόν τον τρόπο αποκλείστηκαν τα κείμενα ή άρθρα που περιείχαν μόνο την περίληψη, όσα δεν ήταν στα ελληνικά ή αγγλικά και όσα αναφέρονταν σε ενήλικες με ΔΑΦ. Από τη βιβλιογραφική επισκόπηση επιλέχθηκαν 58 άρθρα, όπου τα 24 πληρούσαν τα κριτήρια ένταξης (14 άρθρα στα αγγλικά και 10 στα ελληνικά), τα οποία παρουσιάζονται στους πίνακες 1 και 2 αντίστοιχα.

Αποτελέσματα

Οι περισσότερες έρευνες επικεντρώνονται σε προγράμματα σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης για παιδιά και εφήβους με ΔΑΦ, εστιάζοντας στην αποτελεσματικότητα τους στη μείωση προβληματικών σεξουαλικών συμπεριφορών (n = 2), την κατανόηση διαπροσωπικών σχέσεων (n = 2), την ανάπτυξη γνωστικής ικανότητας (n = 3) και τη βελτίωση δεξιοτήτων καθημερινής ζωής (n = 2). Οι παρεμβάσεις στηρίζονται κυρίως στην Εφαρμοσμένη Ανάλυση Συμπεριφοράς και στη γνωστική-συμπεριφορική προσέγγιση (n = 3). Χρησιμοποιούνται συχνά τεχνικές όπως Κοινωνικές Ιστορίες (n = 2), οπτικό και ακουστικό υλικό, παιχνίδι ρόλων, συζήτηση και μοντελοποίηση (n = 1).

Η ανάλυση των άρθρων δείχνει μεγάλη κινητοποίηση των ερευνητών στην ανάπτυξη προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης για παιδιά με ΔΑΦ. Σημαντικές προσπάθειες προέρχονται από τις ΗΠΑ και την Ευρώπη, με 5 μελέτες από την Αμερική, 4 από την Ολλανδία, και μία από Τουρκία, Νότια Δημοκρατία της Μακεδονίας, Ιταλία και Ελλάδα (11 μελέτες). Η πλειοψηφία των ελληνικών άρθρων προέρχεται από διατριβές και διπλωματικές εργασίες, συμπεριλαμβανομένων των Γκόγκου (2020) και Τσαγκαλίδου (2019).

Σημαντική είναι η έμφαση στην ανάγκη εφαρμογής επιστημονικά τεκμηριωμένων προγραμμάτων από καταρτισμένους επαγγελματίες, με προτεραιότητα στη συμμετοχή των γονιών και άλλων επαγγελματιών στη διαδικασία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης (Barnett & Maticka-Tyndale, 2015). Οι στρατηγικές παρέμβασης που προτείνονται είναι ποικιλόμορφες και περιλαμβάνουν γνωστικές και συμπεριφορικές μεθόδους για τη βελτίωση της σεξουαλικής εκπαίδευσης.

Συζήτηση

Η παρούσα μελέτη καταδεικνύει τη σημασία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης για τα παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ). Από την ανάλυση των ευρημάτων προκύπτει ότι υπάρχουν σημαντικές ανάγκες και προκλήσεις που αφορούν την εκπαίδευση των παιδιών αυτών στον τομέα της σεξουαλικότητας.

Πολλές μελέτες που εξετάστηκαν δείχνουν ότι η εφαρμογή προγραμμάτων σεξουαλικής εκπαίδευσης μπορεί να συμβάλει στη μείωση της προβληματικής σεξουαλικής συμπεριφοράς, καθώς και στην ανάπτυξη κοινωνικών και σεξουαλικών δεξιοτήτων. Αν και οι παρεμβάσεις αυτές αναγνωρίζονται ως κρίσιμες, παρατηρείται ότι η εκπαίδευση των γονέων και των εκπαιδευτικών παραμένει ανεπαρκής. Η ανάγκη για ειδικές προσεγγίσεις που να στοχεύουν στην ενίσχυση της ικανότητας των γονέων να διαχειρίζονται θέματα σεξουαλικότητας είναι επιτακτική, καθώς οι γονείς συχνά αναφέρουν ότι αισθάνονται ανασφαλείς ή απροετοίμαστοι να συζητήσουν τέτοια ζητήματα.

Επιπλέον, οι μελέτες δείχνουν ότι η συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη των παιδιών με ΔΑΦ επηρεάζεται σημαντικά από την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων. Απαιτείται μια ολιστική προσέγγιση που να περιλαμβάνει την ευαισθητοποίηση του κοινωνικού και εκπαιδευτικού περιβάλλοντος για τις ανάγκες των παιδιών αυτών.

Ωστόσο, υπάρχουν περιορισμοί στην υπάρχουσα βιβλιογραφία, όπως η έλλειψη συστηματικών ανασκοπήσεων και τεκμηριωμένων προγραμμάτων, γεγονός που καθιστά την ανάγκη για περαιτέρω έρευνα επιτακτική. Οι ειδικοί προτείνουν την ανάπτυξη και εφαρμογή μεθόδων που συνδυάζουν τις κοινωνικές ιστορίες με άλλες πρακτικές, όπως το παιχνίδι ρόλων και τη χρήση οπτικού και ακουστικού υλικού, ώστε να ενισχύσουν την κατανόηση των παιδιών γύρω από ζητήματα σεξουαλικότητας.

Η συνεργασία μεταξύ γονέων, εκπαιδευτικών και επαγγελματιών υγείας είναι κρίσιμη για τη διασφάλιση μιας ολοκληρωμένης εκπαίδευσης που θα προάγει την ευημερία και την ποιότητα ζωής των παιδιών με ΔΑΦ. Εν κατακλείδι, η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση των παιδιών αυτών δεν είναι απλώς ένα ζήτημα εκπαίδευσης, αλλά ένα αναγκαίο βήμα για τη διασφάλιση μιας υγιούς και ικανοποιητικής ζωής.

Βιβλιογραφική επισκόπηση

Στην ξενόγλωσση βιβλιογραφία, αξίζει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει συστηματική ανασκόπηση στην Cochrane Library, αλλά υπάρχουν άρθρα σε περιοδικά και άλλες βάσεις δεδομένων (Visser et al., 2015; 2017). Δώδεκα αποτελέσματα προήλθαν από αναζητήσεις σε PubMed (2), SpringerLink (4) και Sage Publications (1), ενώ τα περισσότερα full-text άρθρα δεν ήταν διαθέσιμα και αντλήθηκαν από το ResearchGate. Ορισμένα κείμενα αντλήθηκαν απευθείας από περιοδικά (Lestari & Aunurrahman, 2021; Ismiarti et al., 2019). Στη συνέχεια παρατίθεται η περιγραφή των άρθρων που αναλύθηκαν.

Η μελέτη του Dekker και συνεργατών (2015) περιλάμβανε 30 αγόρια με ΔΑΦ στην Ολλανδία και εστίασε στην αποτελεσματικότητα του TTT Program στην βελτίωση της γνωστικής ικανότητας σχετική με τη σεξουαλική συμπεριφορά και επικοινωνία. Μετά από 18 συνεδρίες, τα αποτελέσματα έδειξαν αύξηση ψυχοσεξουαλικής γνώσης και βελτίωση σεξουαλικών δεξιοτήτων. Δύο χρόνια αργότερα, οι Visser et al. (2017) επανέλαβαν το πρόγραμμα με παρόμοια αποτελέσματα.

Η παρέμβαση των Corona et al. (2016) περιλάμβανε προγράμματα για γονείς και εφήβους, με στόχο την ανάπτυξη υγιούς σεξουαλικής συμπεριφοράς. Η αξιολόγηση έδειξε ότι οι γονείς ένιωθαν άνετα να συζητούν θέματα σεξουαλικότητας και ήταν ικανοποιημένοι με την οργάνωση του προγράμματος. Οι Ballan & Freyer (2017) υποστήριζαν την αξία κοινωνικών ιστοριών και ρόλων για τη μάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων.

Η μελέτη των Plexousakis et al. (2020) εστίασε στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων σε 14χρονο αγόρι με ΔΑΦ, με θετικά αποτελέσματα. Παρόμοιες ανάγκες για πρόωμη σεξουαλική εκπαίδευση αναγνωρίστηκαν και από τους Dewinter et al. (2016), οι οποίοι μελέτησαν σεξουαλικές εμπειρίες εφήβων με ΔΑΦ.

Στην Ελλάδα, η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας ανέδειξε 10 αποτελέσματα, κυρίως μεταπτυχιακές και διδακτορικές διατριβές από το 2018 και μετά. Ειδικότερα, η διδακτορική διατριβή του Γκόγκου (2020) διερεύνησε τη βελτίωση της σεξουαλικής εκπαίδευσης σε άτομα με ΔΑΦ μέσω συμπεριφορικών παρεμβάσεων. Οι μεταπτυχιακές διατριβές εστίασαν σε απόψεις γονέων και επαγγελματιών γύρω από τη σεξουαλική διαπαιδαγώγηση παιδιών με ΔΑΦ.

Συμπεράσματα

Η παρούσα μελέτη αναδεικνύει την κρίσιμη σημασία της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης για παιδιά με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ). Τα ευρήματα δείχνουν ότι η έγκαιρη και σωστά σχεδιασμένη εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη θετικών στάσεων και συμπεριφορών, ενισχύοντας έτσι την ψυχοκοινωνική ευημερία των παιδιών. Επιπλέον, η εκπαίδευση σε θέματα σεξουαλικότητας δεν είναι μόνο απαραίτητη για την προσωπική ανάπτυξη των παιδιών, αλλά και για την πρόληψη προβληματικών συμπεριφορών που μπορούν να προκύψουν από την έλλειψη γνώσεων και κατανόησης.

Η συνεργασία και η επικοινωνία μεταξύ γονέων, εκπαιδευτικών και ειδικών είναι ζωτικής σημασίας. Οι γονείς συχνά εκφράζουν αβεβαιότητα και δυσκολία στην προσέγγιση θεμάτων σεξουαλικότητας, γεγονός που καθιστά αναγκαία την υποστήριξή τους μέσω κατάλληλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων και εργαλείων. Οι

εκπαιδευτικοί επίσης χρειάζονται περισσότερη εκπαίδευση και ευαισθητοποίηση ώστε να μπορούν να ανταποκριθούν στις ανάγκες των μαθητών τους με ΔΑΦ.

Η έρευνα υποδεικνύει την ανάγκη για τη δημιουργία και εφαρμογή επιστημονικά τεκμηριωμένων προγραμμάτων σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης, που να περιλαμβάνουν τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών με ΔΑΦ. Η διεπιστημονική συνεργασία και η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ επαγγελματιών υγείας, εκπαιδευτικών και γονέων είναι απαραίτητη για την αποτελεσματική εφαρμογή αυτών των προγραμμάτων.

Τέλος, επισημαίνεται η ανάγκη για περισσότερη έρευνα στον τομέα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης παιδιών με ΔΑΦ, προκειμένου να αναπτυχθούν και να αξιολογηθούν μέθοδοι που να διασφαλίζουν την ποιότητα και την αποτελεσματικότητα της εκπαίδευσης, συμβάλλοντας έτσι στην ολόπλευρη ανάπτυξή τους και την κοινωνική τους ένταξη.

Βιβλιογραφία

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.). Washington, D.C.: American Psychiatric Association.
- Ασωνίτου, Α., Γρηγορίου, Φ., Κακλαμανάκη, Ε., Κούρτη, Β., Μαγαλιού, Ε., Μητροπούλου, Ε., ... & Καρζή, Θ. (2011). *Αναλυτικά προγράμματα σπουδών για μαθητές με αυτισμό*. Αθήνα: Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
- Attwood, T., Henault, I., & Dubin, N. (2014). *The autism spectrum, sexuality and the law: What every parent and professional needs to know*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Ausderau, K. K., Furlong, M., Sideris, J., Bulluck, J., Little, L. M., Watson, L. R., Boyd, B. A., Belger, A., Dickie, V. A., & Baranek, G. T. (2014). Sensory subtypes in children with autism spectrum disorder: Latent profile transition analysis using a national survey of sensory features. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(8), 935–944.
- Ballan, M. S. (2012). Parental perspectives of communication about sexuality in families of children with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42(5), 676–684.
- Ballan, M. S., & Freyer, M. B. (2017). Autism spectrum disorder, adolescence, and sexuality education: Suggested interventions for mental health professionals. *Sexuality and Disability*, 35(2), 261–273.
- Baranek, G. T., Carlson, M., Sideris, J., Kirby, A. V., Watson, L. R., Williams, K. L., & Bulluck, J. (2019). Longitudinal assessment of stability of sensory features in children with autism spectrum disorder or other developmental disabilities. *Autism Research*, 12(1), 100–111.
- Baron-Cohen, S., Knickmeyer, R. C., & Belmonte, M. K. (2005). Sex differences in the brain: Implications for explaining autism. *Science*, 310(5749), 819–823.
- Beddows, N., & Brooks, R. (2016). Inappropriate sexual behaviour in adolescents with autism spectrum disorder: What education is recommended and why. *Early Intervention in Psychiatry*, 10(4), 282–289.

- Βενετίκου, Σ. Μ., & Μπενετάτου, Κ. (2013). Η ανθρώπινη σεξουαλικότητα στην ιστορική της εξέλιξη – Διαπολιτισμικές προσεγγίσεις. *Το Βήμα του Ασκληπιού*, 12(3), 324–336.
- Bolin, A., & Whelehan, P. (2008). *Human sexuality: Biological, psychological, and cultural perspectives*. London: Taylor & Francis.
- Brock, S., Jimerson, S., & Hansen, R. (2006). *Identifying, assessing, and treating autism at school*. Boston: Springer.
- Brown-Lavoie, S. M., Viecili, M. A., & Weiss, J. A. (2014). Sexual knowledge and victimization in adults with autism spectrum disorders. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44, 2185–2196.
- Γενά, Α., & Μακρυγιάννη, Μ. (2017). Διάγνωση της διαταραχής αυτιστικού φάσματος. Στο Α. Γενά (Επιμ.), *Συστημική, συμπεριφορική-αναλυτική προσέγγιση* (σελ. 214–235). Αθήνα: Gutenberg.
- Γερούκη, Μ. (2011). “Η Σεξουαλική Αγωγή στο Σχολείο”. Μαραθιά.
- Γκόγκος, Γ. (2020). *Σεξουαλική εκπαίδευση και η συνάφειά της με την μείωση της προβληματικής συμπεριφοράς σε έφηβους με διαταραχή αυτιστικού φάσματος* (Διδακτορική Διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Παιδαγωγικό Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης).
- Corona, L. L., Fox, S. A., Christodoulou, K. V., & Worlock, J. A. (2016). Providing education on sexuality and relationships to adolescents with autistic spectrum disorder and their parents. *Sexuality and Disability*, 34, 199–214.
- Davies, S. C., Dubie, M., Blanchett, W. J., & Thoreson, R. (2019). Supporting parents of children with autism spectrum disorder in sexuality education. *Sexuality and Disability*, 37(2), 201–217.
- Dewinter, J., Vermeiren, R., Vanwesenbeeck, I., & Van Nieuwenhuizen, C. (2016). Parental awareness of sexual experience in adolescent boys with autism spectrum disorder. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(2), 713–720.
- Ferrari, R. (2015). Writing narrative style literature reviews. *Medical Writing*, 24(4), 230–235.
- Ginevra, M. C., Nota, L., & Stokes, M. A. (2016). The differential effects of Autism and Down's syndrome on sexual behavior. *Autism Research*, 9(2), 202–210.
- Greenberg, J. S., Bruess, C. E., & Oswalt, S. B. (2016). *Exploring the dimensions of human sexuality* (6th ed.). Burlington, MA: Jones & Bartlett Learning.
- Holmes, L. G., & Himle, M. B. (2014). Parent–child sexuality communication in autism spectrum disorders. *Autism*, 18(6), 672–680.
- Holmes, L. G., Strassberg, D. S., & Himle, M. B. (2019). Family sexuality communication for adolescent girls on the autism spectrum. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(4), 1677–1687.
- Kirby, A. V., Bilder, D. A., Wiggins, L. D., Hughes, M. M., Davis, S. F., Hall-Lande, J., et al. (2022). Sensory processing and autism spectrum disorder: Implications for development and intervention. *Autism Research*, 15(5), 842–854.
- Klett, L. S., & Turan, Y. (2011). Generalized effects of social stories with task analysis for teaching menstrual care to three young girls with autism. *Sexuality and Disability*, 29(3), 217–229.
- Plexousakis, S., Georgiadi, M., Halkiopoulos, C., Gkintoni, E., Kourkoutas, E., & Roumeliotou, V. (2020). Enhancing sexual awareness in children with autism spectrum disorder: A case study report. In *Chapter book on sexual education*.

- Rogers, S. J., & Ozonoff, S. (2005). Annotation: What do we know about sensory dysfunction in autism? A critical review of the empirical evidence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 46(12), 1255–1268.
- Shakespeare, T., & Watson, N. (2001). The social model of disability: An outdated ideology? *Research in Social Science and Disability*, 2, 9–28.
- Sirin, A., & Tekin-Iftar, E. (2016). Opinions of Turkish parents and teachers about safety skills instruction to children with autism spectrum disorders: A preliminary investigation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(7), 2325–2336.
- Stankova, T., & Trajkovski, V. (2021). Sexual education of persons with autistic spectrum disorders: Use of the technique: ‘Social stories’. *Sexuality and Disability*, 39(1), 87–104.
- Snyder, H. (2019). Literature review as a research methodology: An overview and guidelines. *Journal of Business Research*, 104, 333–339.
- Tomchek, S. D., & Dunn, W. (2007). Sensory processing in children with and without autism: A comparative study using the short sensory profile. *American Journal of Occupational Therapy*, 61(2), 190–200.
- Watling, R., & Hauer, S. (2015). Effectiveness of sensory integration interventions in children with autism spectrum disorders: A pilot study. *American Journal of Occupational Therapy*, 69(2), 6902220020p1-10.